

LİSE VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İÇİN KAR-YA SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ GELİŞTİRİLMESİ VE PSİKOMETRİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

DEVELOPMENT OF KAR-YA AGGRESSION SCALE FOR HIGH SCHOOL AND UNIVERSITY STUDENTS AND ANALYSIS OF ITS PSYCHOMETRIC PROPERTIES

Zeynep KARATAŞ¹, Yasemin YAVUZER²

Öz

Bu çalışmanın amacı lise ve üniversite öğrencileri için KAR-YA saldırganlık Ölçeği adlı yeni bir ölçek geliştirmektir. Araştırmada Burdur ve Niğde illerinden lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan beş farklı çalışma grubu kullanılmıştır. Ölçeğin psikometrik özellikleri için madde analizi, açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağımlı geçerlik, iç tutarlık katsayısı, split-half test yarılama yöntemi ve test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda dört faktörlü bir ölçek elde edilmiştir. 23 maddeden oluşan ölçeğin açıklama varyansları 0.48 ve 0.81 arasında değişmektedir. Dört faktörün toplam açıklama varyansı %51.7'dir. Ölçeğin cronbach alpha iç tutarlık katsayısı tüm ölçek için 0.92, split-half test yarılama katsayısı her iki yarı için 0.80, test tekrar test güvenilirliği katsayısı 0.86 olarak hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları da ölçeğin dört faktörlü yapısını doğrulamıştır. Sonuç olarak, geliştirilen KAR-YA saldırganlık ölçeği Türk kültürüne uygun bir ölçektir. Lise ve üniversite öğrencilerinde geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Saldırganlık Ölçeği, Lise, Üniversite, Psikometrik Özellikler

Abstract

The aim of the study is to develop a new scale, called the "KAR-YA Aggression Scale for High School and University Students". This study was carried out on five different groups consisting of high school and university students from Burdur and Niğde in Turkey. The psychometric properties of the Scale were analyzed by means of item analysis, exploratory, confirmatory factor analysis and criterion related

¹ Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, zeynepkaratas@mehmetakif.edu.tr

² Doç. Dr., Ömer Halisdemir Üniversitesi, yyavuzer@hotmail.com

validity, internal consistency, split-half methods and test-retest methods. The exploratory factor analysis results demonstrated that the scale comprised four factors. As a result of the EFA, the factor loadings of 23 items in the four factors were found to vary between 0.48 and 0.81. These four factors explained 51.71% of the total variance. The Scale's internal consistency coefficient total scale score was determined 0.92 and split-half reliability coefficient was determined part 1 0.80 and part 2 0.80, test retest reliability coefficient was determined 0.86. Confirmatory factor analysis results confirmed the four-factor structure of the scale. In conclusion, KAR-YA Aggression Scale for High School and University Students can be used as a reliable and valid measure for Turkish university and high school students.

Keywords: Aggression, Aggression Scale, High School, University, Psychometric Properties

1. GİRİŞ

Günümüzde gençler arasında sataşmalar, kavgalar, öfke ifadeleri, küfürleşmeler, kırıcı, incitici sözler ve davranışlar gözlemek neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Sokakta, okulda sınıfta, okul bahçesinde, koridorlarda, okul kantinlerinde karşılaştığımız saldırganlık ifadeleri hem saldırganlığa maruz kalan hem de kalmayan öğrencileri oldukça tedirgin etmektedir. Bu sorun sadece okulda değil yaşamın her alanında karşımıza çıkabilecek bir sorundur ve toplum olarak bu sorunla baş etmek önem arz etmektedir. Gençlerin saldırganlık göstermelerinde anne-baba, öğretmenler, arkadaşlar, sosyal medya ve çevredeki diğer insanların ve uyaranların payı kaçınılmazdır. Bu yüzden saldırganlıkla baş etmenin önemli olduğu bilinciyle gençlere uygun sağlıklı modeller olmak oldukça önemlidir.

Saldırganlık, diğer bir canlıya kasıtlı olarak, fiziksel ya da duygusal olarak zarar verme tutum ve davranışını içeren bir durumdur (Ballard, Rattley, Fleming ve Kidder-Ashley, 2004). Diğer bir kişi üzerinde kasten yaralama ya da zarar vermeyi içeren (Hetherington ve Parke, 1993) bu tanım, kuramlara göre; kökeni açısından, kişinin kendisi tarafından mı yoksa ortamsal faktörler tarafından mı yapıldığı, kontrol edilebilir bir davranış olup olmadığına göre değişmektedir. Duygusal tanımlara göre saldırganlık, öfke duygusunun yol açtığı bir davranıştır. Güdüsel tanımlara göre bir davranışın saldırgan nitelikte olup olmadığını niyet belirler. Sadece zarar verme amacıyla yapılan davranışlar saldırgan olarak nitelenebilir. Davranışsal tanımlara göre, davranışın temelinde yatan niyet önemli değildir; bir başkasına fiziksel veya psikolojik zarar veren her davranış saldırganlıktır (Erkuş, 1994).

Kuramsal çerçeve incelendiğinde saldırganlık sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve dolaylı saldırganlık olarak beş kategoriye ayrılırken (Buss ve Waren, 2000), saldırganlık ya da şiddet davranışları bir başka sınıflamada fiziksel şiddet, sözel saldırganlık, öfke, düşüncesizce ve aniden yapılan saldırgan hareketler olarak ifade edilmiştir (Novaco, 1994). Buss ve Perry (1992) fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlığın diğerlerini incitmeyi ya da onlara zarar vermeyi içerdiğini ve saldırganlığın davranışsal bileşenini temsil ettiğini belirtmişlerdir. Öfkenin de fizyolojik uyarılma ve saldırganlığa hazırlanmayı içerdiği ve saldırganlığın duygusal bileşenini oluşturduğu, düşmanca saldırganlığın ise acımasızlık ve haksızlık duygularını içerdiği ve saldırganlığın bilişsel bileşenini temsil ettiği sonucuna varmışlardır. Freedmen, Sears ve Carlsmith, saldırganlığı özgeci (pro-sosyal), düşmanca (anti-sosyal) saldırganlık ve izin verilmiş saldırganlık olarak üçe ayırmış; özgeci saldırganlığı, grubun moral

standartları açısından kabul edilebilir amaçlar çerçevesinde, toplumsal olarak onaylanan saldırganlık olarak tanımlarken, düşmanca saldırganlığı ise, toplumsal olarak onaylanmayan, kışkırtılmamış ya da tahrik edilmemiş suç eylemleri olarak tanımlamıştır. İzin verilmiş saldırganlık ise, toplumsal kuralların gerekli kılmadığı, fakat toplumsal kurallar çerçevesi dışına taşmayan, kabul edilmiş ahlaksal standartlara ters düşmeyen saldırgan eylemleri içine alır. Yine aynı araştırmacılar, saldırganlık duygularının kaynakları olarak; içgüdü, rahatsız edilme, engellenme (zorlanma), heyecansal uyarılma, saldırgan davranışı kontrol eden etmenleri de; öğrenme, pekiştirme, taklit, saldırganlık özendiricileri olarak sıralamışlardır (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1998).

Alan yazın incelendiğinde yurt dışında saldırganlıkla ilgili farklı yaş grupları için ölçek geliştirme çalışmalarına rastlanmıştır (Örneğin; Boxer, Tisak ve Goldstein, 2004; Buss ve Durkee, 1957; Buss ve Perry, 1992; Buss ve Warren, 2000; Diamond ve Magaletta, 2006; Forrest, Eatough ve Shevlin, 2005; Halperin, McKay ve Newcorn, 2002; Harris, 1995; Orpinas ve Frankowski, 2001; Palmstierna ve Wistedt, 1987; Raine, Dodge, Loeber, Gatzke-Kopp, Lynam, Reynolds, Stouthamer- Loeber ve Liu, 2006; Weierstall ve Elbert, 2011; Yudofsky, Silver, Jackson, Endicott ve Williams, 1986). Türkiye’de uygulanabilecek saldırganlık ölçekleri incelendiğinde lise (Aşkın, 1981; Aydın ve Akgün, 2014; Bayraktar, Kındap, Kumru ve Sayıl, 2010; Can, 2002; Önen, 2009) ve üniversite öğrencileri için (Can, 2002; Çelik ve Otrar, 2009; Demirtaş Madran, 2013; Öcel, 2011; Sümer, 2003) farklı kültürde geliştirilmiş, Türk kültürüne uyarlanan ölçeklerin olduğu görülmektedir. Türk kültürüne uygun lise (Kocatürk, 1982; Tuzgöl, 1998; Gültekin, 2008) ve üniversite öğrencilerinde kullanılabilecek (İlter Kiper, 1984) saldırganlık ölçeği geliştirme çalışmalarının ise oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür.

Alan yazındaki çalışmalarda lise ve üniversite yaş grubu için saldırganlıkla ilgili kullanılan ölçekler incelendiğinde bu ölçeklerin genellikle uyarlanan ölçekler olduğu görülmektedir. Bu incelemeler sonucunda bu çalışmanın alandaki boşluğu dolduracağı ve bilgi birikimine katkı sağlayacağı, Türk kültürüne özgü bu ölçeğin hem lise hem de üniversite grubu üzerinde kullanılabileceği için yaş gruplarında karşılaştırma yapılacak çalışmalarda işlevsel bir ölçek olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı lise ve üniversite öğrencileri üzerinde uygulanabilecek Türk kültürüne uygun geçerli ve güvenilir bir saldırganlık ölçeği geliştirmektir.

2. YÖNTEM

Araştırmada lise ve üniversite öğrencileri için “KAR-YA Saldırganlık Ölçeği” geliştirilmiştir. Lise ve üniversite öğrencileri için “KAR-YA Saldırganlık Ölçeği” geliştirme çalışmasının hangi aşamalarda gerçekleştiği ve çalışma grubunun özellikleri aşağıda sunulmuştur.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2015-2016 öğretim yılı, Niğde ve Burdur merkez ilçeye bağlı liseler ile Ömer Halis Demir ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitelerinden basit seçkisiz yöntem ile oluşturulmuştur. Çalışma grubunda Niğde ve Burdur merkezden beş liseden (Bir fen lisesi, iki Anadolu lisesi, bir sosyal bilimler lisesi, bir meslek lisesi) toplam 633 lise öğrencisi ve iki üniversiteden toplam

623 üniversite öğrencisi yer almıştır. Böylece çalışma grubunda toplamda 1256 öğrenci bulunmaktadır. Öğrencilerin yaş aralığı 14-30 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması ise 17.99'dur. Çalışmada toplamda beş çalışma grubu kullanılmış olup; Öncelikle odak grup görüşmeleri için 50 (25 lise, 25 üniversite), pilot uygulama için 50 (25 lise, 25 üniversite), açımlayıcı faktör analizi için toplam 811 [401 lise, 410 üniversite, 534 (%65.9)'ü kız, 277 (%34.1)'si erkek], doğrulayıcı faktör analizi için toplam 295, test tekrar test güvenilirliği için 50 kişilik öğrenci grubu kullanılmıştır. Kullanılan bütün gruplarda gönüllülük ilkesi temel alınmıştır. Çalışmaya dâhil olmak istemeyen öğrenciler zorlanmamış ve çalışmaya alınmamıştır. Hem lise hem üniversite öğrencilerinde çalışma grubundaki öğrencilere çalışmanın amacı, gizlilik süreci ve çalışmanın verilerinin nerede ve ne amaçla kullanılacağı ve katılımcı olarak haklarını (bilgilendirilme ve çalışmadan ayrılma gibi) içeren onam formu imzalatılmıştır.

2.2. Lise ve Üniversite Öğrencileri İçin KAR-YA Saldırganlık Ölçeği Geliştirme Süreci

Ölçek maddelerini oluşturmak için, lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan 50 öğrenciye odak grup görüşmeleri yapılmış ve bu görüşmelerde öğrencilere “Sizce saldırganlık nedir?, Saldırganlık ifadeleri ya da göstergeleri neler olabilir?, Siz yada diğer insanlar ne yaparsa saldırganlık olarak algılırsınız?”, gibi açık uçlu sorular sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar, saldırganlık kavramı ile ilgili alan yazın ve benzer ölçek maddelerinden yararlanılarak 44 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddeler “saldırganlık” kavramı ilgili olup olmadığı farklı üniversitelerde Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı'nda görev yapan üç alan uzmanının ve dilin anlaşılabilirliği ve imla kurallarına uygunluğu açısından Türkçe Öğretmenliği Bölümünde görev yapan iki öğretim üyesinin yaptığı değerlendirmeler sonrasında düzeltilmiştir. Ayrıca, maddelerin yaş grubu (lise ve üniversite) tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek için, 50 öğrenci ile pilot uygulama yapılmıştır. Öğrencilerden gelen sorular doğrultusunda anlaşılmayan maddeler düzeltilmiştir. Ölçekte, 1 (hiçbir zaman), 2 (nadiren), 3 (ara sıra) ve 4 (sık sık) 5 (her zaman) şeklinde beşli likert tipi ölçek kullanılmıştır.

2.3. Ölçeğin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

“KAR-YA Saldırganlık Ölçeği”nin geçerliği, uzman kanısı, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt bağıntılı geçerlik yöntemleri ile incelenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. AFA çok sayıda maddeden bu maddelerin birlikte açıklayabildikleri az sayıda tanımlanabilen anlamlı yapılara ulaşmayı hedefler (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009). DFA ise kuramsal bir temele dayanarak çeşitli değişkenlerden oluşturulan faktörlerin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirme amacıyla kullanılır. Ölçüt bağıntılı geçerlik için Spielberger (1988) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlaması Özer (1994) tarafından yapılan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği kullanılmıştır. KAR-YA Saldırganlık Ölçeği'nin güvenilirliği iç tutarlık (cronbach alfa değerleri) ve test yarılama yöntemi ile hesaplanan Sperman-Brown düzeltmesi ve test tekrar test yöntemleriyle incelenmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

3.1.1.Yapı Geçerliği

Veri seti öncelikle Açımlayıcı Faktör Analizi ile incelenmiş, daha sonra elde edilen faktör yapısının geçerliğinin sınanması için de Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır.

3.1.1.1. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA): Verilerin AFA için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik testi ile incelenmiştir. KMO değeri 0.60 düzeyinde orta, 0.70 düzeyinde ise iyi, 0.80 ise çok iyi ve 0.90 ise mükemmel bir değerdir (Kalaycı, 2006). Bu analizde KMO= 0.92 ve Barlett Sphericity Testi χ^2 değeri 6315.39 ($p<0.001$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar verilerin AFA için uygun olduğunu göstermektedir.

İlk yapılan AFA sonucunda 44 maddelik ölçeğin özdeğeri 1'den büyük 7 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu 7 faktörün ölçeğe ilişkin açıkladığı varyans ise %53.25'dir. Hiçbir faktörde yüklenmeyen 5 madde, faktör yükü 0.40'ın altında olan 10 madde ve birden fazla faktörde yer alan 6 madde analizden çıkartılarak AFA tekrarlanmıştır. Tablo 1'de 23 maddelik nihai ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 1. Saldırganlık Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları ve Madde-Toplam Korelasyonları

Maddeler	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Ortak Varyans	Madde-Toplam Korelasyonları
SÖ2	0.81				0.67	0.58
SÖ1	0.79				0.68	0.63
SÖ6	0.71				0.59	0.68
SÖ4	0.66				0.50	0.61
SÖ3	0.61				0.51	0.63
SÖ5	0.57				0.43	0.55
SÖ12	0.48				0.45	0.51
SÖ44		0.72			0.56	0.51
SÖ35		0.69			0.49	0.43
SÖ36		0.67			0.49	0.49
SÖ38		0.66			0.48	0.51
SÖ40		0.60			0.43	0.48
SÖ39		0.54			0.36	0.41
SÖ43		0.53			0.38	0.52
SÖ33			0.70		0.60	0.60
SÖ27			0.66		0.53	0.57
SÖ32			0.65		0.56	0.56
SÖ8			0.63		0.55	0.57

SÖ22	0.48	0.48	0.61
SÖ19	0.72	0.59	0.50
SÖ18	0.70	0.56	0.52
SÖ15	0.61	0.55	0.58
SÖ20	0.57	0.46	0.48

Not: .40'dan düşük yük değerleri tabloda gösterilmemiştir.

AFA, 23 maddelik ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Birinci faktörün ölçeğe ilişkin toplam varyansın %16.41'ini, ikinci faktör %13.92'sini, üçüncü faktör %11.54'ünü ve dördüncü faktör %9.84'ünü açıklamaktadır. Bu dört faktörün açıkladığı toplam varyans %51.71'dir. Faktör döndürme sonrasında ölçeğin birinci faktörünün 7 maddeden (1, 2, 3, 4, 5, 6, 12), ikinci faktörün 7 maddeden (35, 36, 38, 39, 40, 43, 44), üçüncü faktörün 5 maddeden (8, 22, 27, 32, 33) ve dördüncü faktörün 4 maddeden (15, 18, 19, 20) oluştuğu belirlenmiştir. Birinci faktördeki yük değerleri 0.48-0.81 arasında, ikinci faktördeki yük değerleri 0.53-0.72 arasında, üçüncü faktördeki yük değerleri 0.48-0.70 arasında ve dördüncü faktördeki yük değerleri 0.57-0.72 arasında değişmektedir. Ayrıca madde puanlarının toplam puanlar ile korelasyonları hesaplanmış ve madde-toplam puan korelasyonlarının 0.41 ile 0.68 arasında değiştiği görülmüştür (Tablo 1). Madde-toplam puan korelasyonu, maddelerin bireyleri ölçülen özellik bakımından ne derece ayırt ettiğini yorumlamak amacıyla da kullanılır. Genel olarak, madde-toplam korelasyonu 0.30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği (Büyükoztürk, 2007) dikkate alındığında madde-toplam puan korelasyonlarının yeterli olduğu görülmektedir.

Faktörlerin altında yer alan maddelerin kapsamları incelendiğinde, birinci faktörde yer alan maddelerin saldırganlığın davranışsal bileşenini temsil eden fiziksel saldırganlıkla, ikinci faktördeki maddelerin saldırganlığın bilişsel bileşenini temsil eden düşmanlıkla, üçüncü faktördeki maddelerin fizyolojik uyarılma ve saldırganlığa hazırlanmayı içeren ve saldırganlığın duygusal bileşenini oluşturan öfkeyle, dördüncü faktörde yer alan maddelerin ise saldırganlığın davranışsal bileşenini temsil eden sözel saldırganlıkla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu yüzden ilk faktör "Fiziksel Saldırganlık", ikinci faktör "Düşmanlık", üçüncü faktör "Öfke" ve dördüncü faktör "Sözel Saldırganlık" olarak adlandırılmıştır.

Aynı araştırma grubu üzerinde yapılan analizlerde ölçeğin alt ölçekleri arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Faktörler arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Faktörler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

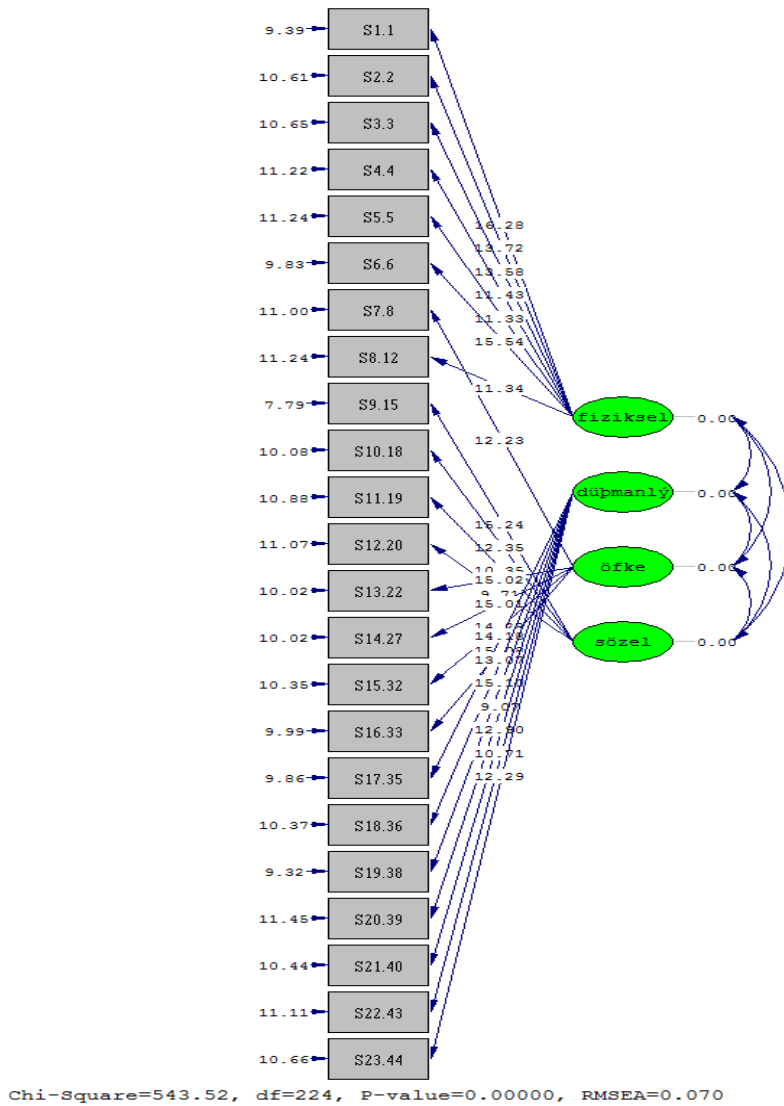
Faktörler	FS	D	Ö	SS
FS	-			
D	0.45*	-		
Ö	0.67*	0.53*	-	
SS	0.63*	0.48*	0.59*	-
S. Toplam	0.85*	0.78*	0.84*	0.78*

*p<0.01

FS= Fiziksel Saldırganlık, D= Düşmanlık, Ö= Öfke, SS= Sözel Saldırganlık

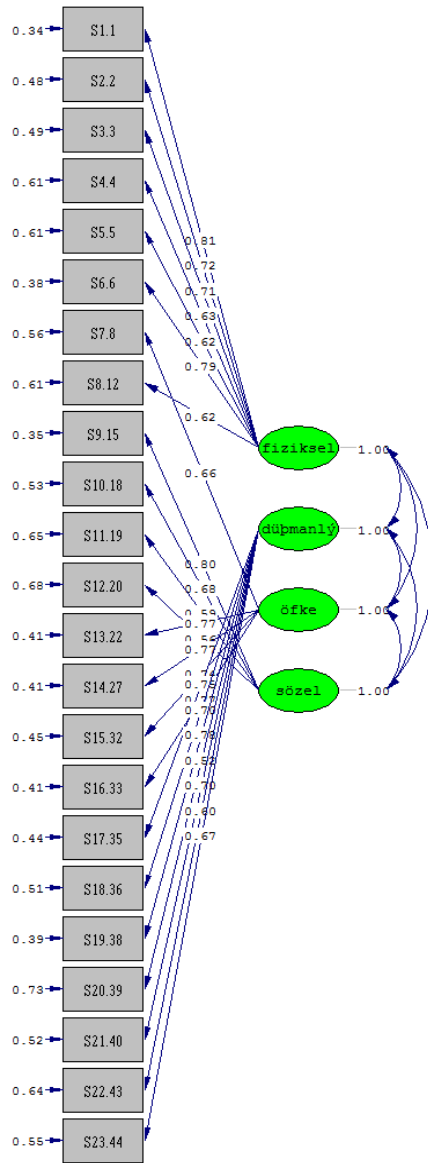
Tablo 2 incelendiğinde fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık alt faktörlerinin birbirleri ile ve ölçeğin tamamı ile pozitif yönde, anlamlı ilişki içinde olduğu görülmüştür.

3.1.1.2. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA): Ölçeğin dört boyutlu 23 maddelik asıl formunun doğrulayıcı faktör analizi için veriler Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Burdur USO Anadolu Lisesinden 305 kişiden toplanmıştır. Veri setinin analize uygunluğu incelenmiş uç değer gösteren 10 veri veri gözlem setinden çıkarılmıştır. Toplamda 219 kız 80 erkek toplam 295 kişi ile DFA yapılmıştır. Saldırganlık Ölçeğinin dört boyutlu modeli için gizil değişkenlerin gözlenen değişkeni açıklama oranlarının manidarlık düzeyleri Şekil 1’ de gösterilmiştir.

Şekil 1. Saldırganlık Ölçeğinin dört boyutlu modeli için gizil değişkenlerin gözlenen değişkenleri açıklama oranlarının t değerleri.

Şekil 1 incelendiğinde gizil değişkenlerin gözlenen değişkeni açıklama durumlarına ilişkin t değerleri oklar üzerinde gösterilmiştir. Parametre tahminleri eğer t değerleri 1.96'yı aşarsa 0.05 düzeyinde ve 2.26'yı aşarsa 0.01 düzeyinde manidardır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Bu çerçevede Şekil 1 incelendiğinde bütün t değerlerinin manidar olduğu görülmektedir. Ölçekte yer alan 4 boyut ve 23 maddeli modele ilişkin path katsayıları ve hata varyansları Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Saldırganlık Ölçeği DFA Analizine İlişkin Path Katsayıları

Şekil 2 incelendiğinde örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik path katsayılarının birinci faktör olan fiziksel saldırganlık için 0.62 ile 0.81 arasında; ikinci faktör olan düşmanlık için 0.52 ile 0.78, üçüncü faktör olan öfke için 0.70-0.77 arasında, dördüncü faktör olan sözel saldırganlık için ise 0.59-0.80 arasında değiştiği görülmektedir. Yapılan DFA’da elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş sonuçlar Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Saldırganlık Ölçeğinin Uyum İndeksleri

X ²	X ² /df	p	NFI	NNFI	RFI	CFI	GFI	AGFI	RMR	SRMR	IFI	RMSEA
543.52	2.426	0.000	0.94	0.96	0.93	0.96	0.86	0.83	0.090	0.064	0.96	0.070

Tablo 3 incelendiğinde ki kare değerinin ($X^2=543.52$, $n=295$, $sd=224$, $p=0.000$) anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak ki kare tek başına değerlendirilen bir istatistik değeridir. Ki karenin serbestlik derecesi ile oranlanarak değerlendirmeye alınması gerekmektedir. Ki kare=543.52 ve serbestlik derecesi=224’dür. Ki kare değeri serbestlik derecesine bölündüğünde bu oranın 2.43 olduğu görülmektedir. Büyük örneklerde bu oranın 3’ün altında olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Kline, 2005; Sümer, 2000; Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Yol şemasındaki RMSEA incelendiğinde 0.07 düzeyinde bir uyum indeksi elde edildiği görülmektedir. Bu değer 0.08’den küçük olması iyi uyuma işaret etmektedir (Jöreskog ve Sörbom, 1993; Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Diğer Uyum indeksi değerleri ise GFI’nın 0.86, ve AGFI’nın 0.83 olduğu görülmektedir. Bu indekslerin 0.90’ın üzerinde olması iyi uyuma, altında olması ise zayıf uyuma işaret etmektedir (Hooper, Caughlan ve Mullen, 2008; Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Standardize edilmiş RMR uyum indeksinin 0.06 olduğu görülmektedir. Bu değer 0.08’in altında olması iyi uyuma işaret etmektedir (Brown, 2006; Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). NNFI ve CFI uyum indeksleri incelendiğinde NNFI’nın 0.96, CFI’nın 0.96 olduğu görülmektedir. Bu indekslerin 0.95’in üzerinde olması mükemmel uyuma işaret etmektedir (Sümer, 2000; Akt. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Elde edilen uyum indeksi değerlerine göre modelin iyi uyum verdiği söylenebilir.

3.1.2. Ölçüt bağıntılı geçerlik

SÖ ile birlikte Spielberger (1988) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlaması Özer (1994) tarafından yapılan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği uygulanmıştır. İki ölçekten elde edilen puanlar arasındaki korelasyon değerleri Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Saldırganlık ve Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyon Sonuçları

	Sürekli Öfke	Öfke İçe	Öfke Dışa	Öfke Kontrol
FS	0.61*	0.32*	0.56*	-0.36*
D	0.53*	0.43*	0.42*	-0.22*
Ö	0.71*	0.41*	0.62*	-0.47*
SS	0.57*	0.31*	0.54*	-0.29*
S. Toplam	0.73*	0.45*	0.64*	-0.41*

*p<0.01

FS= Fiziksel Saldırganlık, D= Düşmanlık, Ö= Öfke, SS= Sözel Saldırganlık

Tablo 4’de görüldüğü gibi, toplam saldırganlık puanı ile sürekli öfke (SÖ), öfke içe (Öİ), öfke dışa (ÖD) alt ölçekleri arasında ($r= 0.73, 0.45, 0.64$) 0.01 düzeyinde pozitif yönde, öfke kontrol (ÖK) alt ölçeği arasında ($r= -0.41$) negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Fiziksel saldırganlık alt ölçeği ile SÖ, Öİ, ÖD ölçekleri arasında ($r= 0.61, 0.32, 0.56$), düşmanlık alt ölçeği ile SÖ, Öİ, ÖD ölçekleri arasında ($r= 0.53, 0.43, 0.42$), öfke alt ölçeği ile SÖ, Öİ, ÖD ölçekleri arasında ($r= 0.71, 0.41, 0.62$), sözel saldırganlık alt ölçeği ile SÖ, Öİ, ÖD ölçekleri arasında ($r= 0.57, 0.30, 0.54$) 0.01 düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Saldırganlık ölçeği alt ölçekleri ile öfke kontrol (ÖK) ölçeği arasında sırasıyla ($r= -0.36, -0.22, -0.47, -.029$) 0.01 düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

3.2. Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bulgular

SÖ’nin güvenilirliğini incelemek amacıyla ölçeği oluşturan maddelerin iç tutarlılığını veren Cronbach Alpha Katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için 0.92, FS alt ölçeği için 0.87, D alt ölçeği için 0.81, Ö alt ölçeği için 0.80, SS alt ölçeği için 0.71 olarak bulunmuştur. Test yarılama yöntemi ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı ise Sperm-Brown düzeltilmesi ile birinci ve ikinci yarılar için 0.80’dir. Ayrıca test tekrar test güvenilirliği için ölçek 50 kişiye 21 gün ara ile uygulanmış ve 0.86 test tekrar test güvenilirlik katsayısı elde edilmiştir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırmada lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlıklarını ölçmek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan deneme formu öncelikle kapsam geçerliliği için üç alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzmanların görüşleri ve yapılan pilot uygulama doğrultusunda deneme formuna son şekli verilmiştir. Ölçeğin deneme formu lise ve üniversite öğrencilerine uygulanmış, verilerin AFA için uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik testi ile incelenmiştir. Bu analizde KMO= 0.92 ve Barlett Sphericity Testi χ^2 değeri 6315.39 ($p<0.001$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar verilerin AFA için uygun olduğunu göstermiş daha sonra, yapılan AFA sonucunda dört faktörlü 23 maddelik nihai ölçek formu elde

edilmiştir. Birinci faktör ölçeğe ilişkin toplam varyansın %16.41'ini, ikinci faktör %13.92'sini, üçüncü faktör %11.54'ünü ve dördüncü faktör %9.84'ünü açıklamaktadır. Bu dört faktörün açıkladığı toplam varyans %51.71'dir. Ölçeğin fiziksel saldırganlık olarak adlandırılan birinci faktörü 7 maddeden (1, 2, 3, 4, 5, 6, 12), düşmanlık olarak adlandırılan ikinci faktörü 7 maddeden (35, 36, 38, 39, 40, 43, 44), öfke olarak adlandırılan üçüncü faktörü 5 maddeden (8, 22, 27, 32, 33) ve sözel saldırganlık olarak adlandırılan dördüncü faktörü 4 maddeden (15, 18, 19, 20) oluşmaktadır. Birinci faktördeki yük değerleri 0.48-0.81 arasında, ikinci faktördeki yük değerleri 0.53-0.72 arasında, üçüncü faktördeki yük değerleri 0.48-0.70 arasında ve dördüncü faktördeki yük değerleri 0.57-0.72 arasında değişmektedir. Ayrıca madde puanlarının toplam puanlar ile korelasyonları hesaplanmış ve madde-toplam puan korelasyonlarının 0.41 ile 0.68 arasında değiştiği görülmüştür. Madde-toplam puan korelasyonu, maddelerin bireyleri ölçülen özellik bakımından ne derece ayırt ettiğini yorumlamak amacıyla da kullanılır. Genel olarak, madde-toplam korelasyonu 0.30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği (Büyüköztürk, 2007) dikkate alındığında madde-toplam puan korelasyonlarının yeterli olduğu görülmektedir. Ayrıca alt faktörlerin birbirleri ile ilişkileri incelendiğinde, faktörlerin birbirleri ile ve ölçeğin tamamı ile pozitif yönde, anlamlı derecede ilişkili olduğu görülmüştür. Ölçeğin dört boyutlu 23 maddelik asıl formuna doğrulayıcı faktör analizi yapılmış, elde edilen uyum indeksleri incelendiğinde ($X^2=543.52$, $X^2/df=2.426$, $p=0.000$, $NFI=0.94$, $NNFI=0.96$, $RFI=0.93$, $CFI=0.96$, $GFI=0.86$, $AGFI=0.83$, $RMR=0.090$, $SRMR=0.064$, $IFI=0.96$, $RMSEA=0.070$) modelin iyi uyum verdiği görülmüştür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliği Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği ile yapılmış ve ölçeğin tüm alt ölçeklerinin birbirleri ile anlamlı ilişkiler gösterdiği saptanmıştır. SÖ'nin güvenilirliğini incelemek amacıyla ölçeği oluşturan maddelerin iç tutarlılığını veren Cronbach Alpha Katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için 0.92, FS alt ölçeği için 0.87, D alt ölçeği için 0.81, Ö alt ölçeği için 0.80, SS alt ölçeği için 0.71 olarak bulunmuştur. Test yarılama yöntemi ile hesaplanan güvenilirlik katsayısı birinci ve ikinci yarılar için 0.80'dir. Test tekrar test güvenilirliği ise 0.86 olarak bulunmuştur. Bu değerler dikkate alındığında, ölçeğin tamamının ve alt ölçeklerin oldukça güvenilir olduğu söylenebilir (Kayış, 2006). Yapılan tüm bu geçerlik ve güvenilirlik işlemlerinin ardından ölçeğin, lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlıklarını saptamada geçerli ve güvenilir biçimde kullanılabilecek bir ölçme aracı olduğu ortaya konulmuştur (Ek 1. KAR-YA Saldırganlık Ölçeği). Ayrıca ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında üniversite grubu içerisinde yetişkin denebilecek yaşta öğrenciler olduğundan bu ölçek yetişkinlere de uygulanabilecek bir ölçek olarak da değerlendirilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Aşkın, Muhittin (1981), *Bazı Kişilik Değişkenlerinin Kültürlerarası Sosyal-Psikolojik Açından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Aydın, Arzu ve Akgün, Serap (2014), "Ergenlikte Reaktif-Proaktif Saldırganlık, Öfke ve Narsisizm İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt. 29, Sayı. 73, (44-56).
- Ballard, Mary E., Rattley, Kelvin T., Fleming, Willie C. & Kidder-Ashley, Pamela (2004), "School Aggression and Dispositional Aggression Among Middle School Boys", *Research In Middle*

Level Education Online, Vol. 27, No.1, National Middle School Association (ISSN: 1084-8959), 30 Ocak 2012'de <http://www.amle.org/Publications/RMLEOnline/Articles/Vol27No1Article3/tabid/531/Default.aspx> adresinden indirildi.

Bayraktar, Fatih, Kındap, Yeliz, Kumru, Asiye ve Sayıl, Melike (2010), "Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği'nin Ergen Örneklemesinde Psikometrik Açından İncelenmesi", *Türk Psikoloji Yazıları*, Cilt. 13, Sayı.26, (1-13).

Boxer, Paul, Tisak, Marie, S. & Goldstein, Sara, E. (2004), "Is It To Be Good? An Exploration Of Aggressive And Prosocial Behavior Subtypes in Adolescence", *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 33, No.2, (91-100).

Buss, Arnold.H., & Durkee, Ann (1957), "An Inventory For Assessing Different Kinds Of Hostility", *Journal of Consulting Psychology*, No. 21, (343-348).

Buss Arnold H., & Perry, Mark (1992), "The Aggression Questionnaire", *J Pers Soc Psychol*, No.63, (452-459).

Buss, Arnold H., & Warren, W. Louise (2000). *Aggression Questionnaire: Manuel*, Western Psychological Services Los Angeles CA.

Büyüköztürk, Şener (2007), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Pegem Akademi, Ankara.

Büyüköztürk, Şener, Kılıç-Çakmak, Ebru, Akgün, Özcan Erkan, Karadeniz, Şirin ve Demirel, Funda (2009), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi, Ankara.

Can, Sibel (2002), "Aggression Questionnaire" Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, Genel Kurmay Başkanlığı, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servis Şefliği, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, İstanbul.

Çelik, Hilal ve Otrar, Mustafa (2009), "Saldırganlık Envanterinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı.29, (101-120).

Çokluk, Ömay, Şekercioğlu, Güçlü ve Büyüköztürk, Şener (2010), *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*, PEGEM Akademi, Ankara.

Demirtaş Madran, H. Andaç (2013), "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt.24, Sayı.2, (124-129).

Diamond, Pamela, M. & Magaletta, Philip, R. (2006), "The Short-Form Buss-Perry Aggression Questionnaire (BPAQ-SF). A Validation Study With Federal Offenders", *Assessment*, Vol.13, No.3, (227-240).

Erkuş, Adnan (1994), *Psikoloji Terimleri Sözlüğü*, Doruk Yayınları, Ankara.

Freedman, Jonathan L., Sears, David O. ve Carlsmith, J. Merrill (1998), *Sosyal Psikoloji*, Çev: Ali Dönmez, İmge Kitabevi, Ankara.

Forrest, Sarah, Eatough, Virginia, & Shevlin, Mark (2005), "Measuring Adult İndirect Aggression: The Development And Psychometric Assessment Of The İndirect Aggression Scales", *Aggressive Behavior*, Vol.31, No.1, (84-97).

Gültekin, Filiz (2008), *Saldırganlık ve Öfkeyi Azaltma Programının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Halperin, Jeffrey .M., McKay, Kathleen E., & Newcorn, Jeffrey H. (2002), "Development, Reliability, and Validity Of The Children's Aggression Scale-Parent Version", *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, Vol. 41, No.3, (245-252).

Harris, Julie Aitken (1995), "Confirmatory Factor Analysis Of The Aggression Questionnaire", *Behaviour Research Therapy*, Vol.33, No.8, (991-993).

Hetherington, E. Mavis, & Parke, Ross D. (1993), *Child Psychology*, McGraw-Hill, New York.

İlter-Kiper, İpek (1984), *Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kalaycı, Şeref (2006), "Faktör Analizi", (Ed) Şeref Kalaycı, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayıncılık, Ankara, (320-331).

Kayış, Aliye (2006), "Güvenirlilik Analizi", (Ed) Şeref Kalaycı, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayıncılık, Ankara, (s.402-424).

Kocatürk, Rasim (1982), *Saldırganlık Güdüsünün Spor ve Eğitim Alanında Meslek Seçimine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Novaco, Raymond W. (1994), "Anger As A Risk Factor For Violence Among The Mentally Disordered", (Ed) John Monahan & Henry J. Steadman, *Violence and Mental Disorder: Developments İn Risk Assessment*, University of Chicago Press. Chicago, (21-59).

Orpinas, Pamela, & Frankowski, Ralph (2001), "The Aggression Scale: A Self-Report Measure of Aggressive Behavior for Young Adolescents", *Journal of Early Adolescence*, Vol.21, No.1, (50-67).

Öcel, Hatem (2011), "Üniversite Öğrencilerinde Dolaylı Saldırganlığın Kullanımında Cinsiyet Farklılıkları". *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt.28, Sayı.2, (141-156).

Önen, Emine (2009), "Saldırganlık Ölçeği'nin Psikometrik Niteliklerinin Türk Ergenleri İçin İncelenmesi", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, Cilt.4, Sayı.32, (75-84).

Özer, A. Kadir (1994), "Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfade Tarzı (Öfke-Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt.9, Sayı.31, (26-35).

Palmstierna, Tom & Wistedt, Börje (1987), "Staff Observation Aggression Scale, SOAS, Presentation and Evaluation", *Act Psychiatry Scand.*, No.76, (657-663).

Raine, Adrian, Dodge, Kenneth, Loeber, Rolf, Gatzke-Kopp, Lisa, Lynam, Don, Reynolds, Chandra, Stouthamer- Loeber, Magda & Liu, Jianghong (2006), “The Reactive-Proactive Aggression Questionnaire: Differential Correlates Of Reactive And Proactive Aggression in Adolescent Boys”, *Aggressive Behavior*, No.32, (159-171).

Spielberger, Charles Donald (1988), *Professional Manual For The State-Trait Anger Expression Inventory*, Psychological Assessment resources, Odessa FL.

Sümer, Nebi (2003), “Personality And Behavioral Predictors Of Traffic Accidents: Testing a Contextual Mediated Model”, *Accident Analysis and Prevention*, No.35, (949–964).

Tuzgöl, Meliha (1998), *Anne-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Weierstall, Roland & Elbert, Thomas (2011), “The Appetitive Aggression Scale Development Of An Instrument For The Assessment Of Human's Attraction To Violence”, *European Journal of Psychotraumatology*, No.2, (8430).

Yudofsky, Sutuart C., Silver, Jonathan M., Jackson, Wynn., Endicott, Jean, & Williams, Daniel (1986), “The overt aggression scale for the objective rating of verbal and physical aggression”, *The American Journal of Psychiatry*, Vol.143, No.1, (35-39).

EK. 1. KAR-YA SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

Sıra No	Mad. No	Maddeler	Hiçbir zaman	Nadiren	Ara sıra	Sık sık	Her zaman
1	1	Birisine kızdığında ona kolaylıkla vurabilirim					
2	2	Kızdığım kişileri tekmeleyebilirim					
3	3	Bazı insanları yumruklayıp yere sermek isterim					
4	4	Sorun çözmenin tek yolu kavga etmektir					
5	5	Birisi bana vurduğunda ben de ona vurmaktan çekinmem					
6	6	Haksızlıkla karşılaştığımda şiddete başvururum					
7	8	Elime geçeni fırlatıp atacak kadar sinirlenebilirim					
8	12	Sinirlendiğimde kapı, cam ya da duvarı tekmelerim					
9	15	Birisi ile kolaylıkla ağız dalaşına girebilirim.					
10	18	Tartışmada alttan almayı hep son sözü söyleyen ben olurum					
11	19	Kendi fikirlerimi karşıdakine tartışarak kabul ettirmeye çalışırım					
12	20	İnsanlarla kolaylıkla görüş ayrılığına düşerim					
13	22	Öfkeli olduğumda ağızma geleni söylerim					
14	27	Öfkeli bir yapım vardır					
15	32	Önüme gelene çatacak kadar öfkelenirim					
16	33	Aniden parlarım					
17	35	İnsanların arkamdan benimle ilgili kötü konuşmalarını düşünürüm					
18	36	İnsanlar bana iyi davranırsa mutlaka bir çıkarları vardır					
19	38	İnsanlar konusunda şüphe içerisindedim					
20	39	Herhangi bir yarışta kazanamadığımda hakkımın yenildiğini düşünürüm					
21	40	İnsanların acımasız olduğunu düşünürüm					
22	43	Bu dünyada yaşamının tek yolu acımasız olmaktır					
23	44	İnsanların benimle alay ettiklerini düşünürüm					